অধ্যায় ২ ঃ শঙ্কৰদেৱ ঃ *ৰুক্মিণী হৰণ*

অধ্যায় গাঁথনি

২.১ উদ্দেশ্য

২.২ পৰিচয়

২.৩ নাট্যকাৰৰ পৰিচয়

২.৪ *ৰুক্মিণী হৰণ* নাট

২.৪.১ নাটখনিৰ মূল

২.৪.২ নাটখনিৰ বিষয়বস্তু

২.৪.৩ নাটখনিৰ চৰিত্রসৃষ্টি

২.৪.৪ নাটখনিৰ ৰস বিচাৰ

২.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

২.৬ অধিক জানিবলৈ

২.৭ অগ্রগতিৰ খতিয়ান (কেৱল ৰূপৰেখা)

২.৮ আৰ্হি প্রশ্ন

২.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটৰ মূল আৰু শঙ্কৰদেৱৰ মৌলিকতা সম্পর্কে জ্ঞান লাভ কৰিব
- *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটৰ কলা-কৌশলৰ এটি সম্যক বিশ্লেষণ আগবঢ়াব পাৰিব
- *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটৰ চৰিত্রসৃষ্টি, বিষয়বস্তু উপস্থাপন আৰু মূল ৰস সম্পর্কেও জ্ঞাত হ'ব।

২.২ পৰিচয়

এই পাঠ্যবিষয়ৰ প্রথম অধ্যায়টিত আপুনি অঙ্কীয়া নাট সম্পর্কে সম্যক ধাৰণা লাভ কৰিলে। সেই অধ্যায়টিত আপুনি নৱ-বৈষ্ণৱ ধর্মৰ প্রচাৰৰ বাবে মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে ৰচনা কৰা অঙ্কীয়া নাটসমূহৰ উৎপত্তি, অঙ্কীয়া নাট ৰচনাৰ কলা-কৌশল, অঙ্কীয়া নাটৰ বৈশিষ্ট্য ইত্যাদি প্রয়োজনীয় দিশসমূহৰ লগত পৰিচিত হ'ল।

এই অধ্যায়টিত আপুনি শঙ্কৰদেৱ বিৰচিত এখন অঙ্কীয়া নাট অধ্যয়ন কৰিব। ইতিমধ্যে আপুনি জ্ঞাত যে, শঙ্কৰদেৱে মুঠ ছখন অঙ্কীয়া নাট ৰচনা কৰি থৈ গৈছে। তাৰে ভিতৰত এখন উল্লেখযোগ্য নাট হ'ল *ৰুক্মিণী হৰণ*।এই অধ্যায়টিত আপুনি এই নাটখনৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰিব।

২.৩ নাট্যকাৰৰ পৰিচয়

ইতিমধ্যে আপুনি গম পাইছে যে এই অধ্যায়টিত অধ্যয়ন কৰিবলগীয়া নাটখনৰ নাট্যকাৰ হ'ল মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱ। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱ অসমৰ ধর্ম, সমাজ, সাহিত্য, সুকুমাৰ কলা আদি প্রায় সকলো ক্ষেত্রৰে এগৰাকী অগ্রণী ব্যক্তি। মন কৰিবলগীয়া যে অসমীয়া সংস্কৃতিৰ এনে এটা দিশ নাই য'ত শঙ্কৰদেৱৰ হাতৰ পৰশ অনুভূত নহয়। তেওঁ অসমীয়া জাতিটোক একতাৰ ডোলেৰে বান্ধি সমন্বয়ৰ বান্ধোনেৰে একগোট কৰি সেই সমন্বিত ৰূপটিক গভীৰ আৰু স্থায়ী ৰূপ দিয়াৰ চেষ্টা কৰিছিল। একাধাৰে ধর্ম প্রৱর্তক, সমাজ সংস্কাৰক, কবি, অনুবাদকাৰী, সঙ্গীতজ্ঞ, নাট্যকাৰ, চিত্রকাৰ আদি বিবিধ গুণৰ সমাহাৰেৰে এইজনা মহান পুৰুষে অসমীয়া জাতিটোক এক নিজস্ব পৰিচয় দিয়ালে। তেওঁৰ জীৱন আৰু কৃতি সম্পর্কে আপুনি এই যাণ্মাসিকৰ প্রথম পাঠ্যবিষয়ৰ পঞ্চম অধ্যায়ত অধ্যয়ন কৰি আহিছে। সেইবাবে সেইখিনি পুনৰাই ইয়াত আলোচনা কৰা নহ'ল। এইটো অধ্যায়ৰ বাবেও আপুনি সেইখিনি পাঠ অধ্যয়ন কৰাতো বাধ্যতামূলক।

চিন্তা-চর্চা কৰক— ২.১

অধিক জানিবলৈ শাখাটোত উল্লেখ থকা কিতাপসমূহৰ জৰিয়তে শঙ্কৰদেৱ বিৰচিত নাটসমূহৰ মূল উৎস সম্পর্কে চমুকৈ আলোচনা কৰি নাট্যকাহিনীসমূহ লিখক।

২.৪ *ৰুক্মিণী হৰণ* নাট

ইতিমধ্যে আপুনি অৱগত যে মহাপুৰুষজনাই সর্বমুঠ ছখন নাট ৰচনা কৰিছিল। সেই নাটসমূহৰ ভিতৰত *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটৰ কলেবৰ সবাতোকৈ বেছি। শঙ্কৰদেৱৰ শেষ ৰচনা *ৰাম বিজয়*ৰ কিছু আগতে সম্ভৱতঃ *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটখনি ৰচনা কৰিছিল। *ৰুক্মিণী হৰণ*ত নাট্যকাৰৰ পৈণত বয়সৰ ৰচনাৰাজিৰ বৈশিষ্ট্য প্রকাশ ঘটা দেখা যায়। লগতে তেওঁৰ শেষ ৰচনা *ৰাম বিজয়*ৰ লগতো ঘটনা বিকাশৰ সামঞ্জস্য পৰিলক্ষিত হয়। তলত এই নাটখনৰ লগত জড়িত বিভিন্ন দিশসমূহ বহলাই আলোচনা কৰা হ'ল।

২.৪.১ নাটখনিৰ মূল

ৰুক্মিণী হৰণ নাট ৰচনাৰ বহুপূর্বে শঙ্কৰদেৱে *ভাগৱত* আৰু *হৰিবংশ পুৰাণ*ৰ আধাৰত *ৰুক্মিণী হৰণ কাব্য* ৰচনা কৰিছিল। কিন্তু একে নামেৰে নাটখন ৰচনা কৰোঁতে ইয়াৰ কথাবস্তু কেৱল *ভাগৱত পুৰাণ*ৰ পৰাহে সংগ্রহ কৰিছিল।

ৰুক্মিণী হৰণ কাব্য ৰচনাৰ পাছত ৰাম ৰায়ৰ আগ্রহতে একে বিষয়ৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি শঙ্কৰদেৱে *ৰুক্মিণী হৰণ* নাট ৰচনা কৰে। মুক্তিমঙ্গল ভটিমাত উল্লেখ আছে—

শ্রীৰামৰায়া ভকতি সুজান।
কৰাৱত কৃষ্ণ নাট নিৰমান।

নাটখনিৰ ৰচনা স্থান পাটবাউসী। *গুৰু চৰিত* আৰু *কথা গুৰু চৰিত* মতে শঙ্কৰদেৱে দ্বিতীয়বাৰ তীর্থ ভ্রমণৰ পাছত পাটবাউসীত এই নাট ৰচনা কৰে। ইয়াৰ আগে আগে তেওঁ ১৫৫৮ খ্ৰীঃত কোচ ৰজা নৰনাৰায়ণৰ ৰাজসভাত উপস্থিত আছিল। এনে সময় সূচনাৰ ভিত্তিতে *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটৰ ৰচনাকাল খ্ৰীঃ ১৫৬০ বুলি ঠাৱৰ কৰিব পাৰি। অৱশ্যে এই বিষয়ে সমালোচকসকলৰ মতবিৰোধ আছে।

ৰুক্মিণী হৰণ নাটৰ মূল *ভাগৱত পুৰাণ*ৰ দশম স্কন্ধৰ ৫২-৫৪ অধ্যায়। এই অধ্যায়ত থকা কথা আৰু কার্যৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিয়েই শঙ্কৰদেৱে *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটৰ বিষয়বস্তু নির্ধাৰণ কৰিছে। *ভাগৱত*ৰ মূল কাহিনীভাগক বিকৃত নকৰি পৰিস্থিতি আৰু চৰিত্রসমূহকো অধিক উজ্জ্বল আৰু সজীৱ কৰি তুলিবলৈ নাট্যকাৰে কিছু স্বাধীনতা গ্রহণ কৰিছে আৰু স্বকীয়তাৰ ৰহণ সানিছে।

দেশান্তৰীৰ মুখত শ্রীকৃষ্ণই ৰুক্মিণীৰ আৰু ৰুক্মিণীয়ে শ্রীকৃষ্ণৰ ৰূপ-গুণৰ কথা শুনি পৰস্পৰে পৰস্পৰৰ প্রতি আকৃষ্ট হোৱা, ৰুক্মিণীক বিবাহৰ বাবে জ্যেষ্ঠ ভ্রাতা ৰুক্মীৰৰ দ্বাৰা তেওঁৰ পৰম মিত্র ছেদীৰাজ শিশুপালক ৰুক্মিণীক বৰ ৰূপে আমন্ত্রণ কৰা, কোনো এজন বিশ্বস্ত ব্রাহ্মণে ৰুক্মিণীৰ পত্র লৈ দ্বাৰকাৰ কৃষ্ণৰ ওচৰলৈ যাত্রা কৰা, ৰুক্মিণীয়ে পত্রৰ জৰিয়তে তেওঁক হৰণ কৰাৰ সংবাদ প্রেৰণ কৰা, পত্রবাহক ব্রাহ্মণৰ সৈতে শ্রীকৃষ্ণৰ বিদর্ভলৈ আগমন, ভবানী মন্দিৰ দর্শন কৰি ওভতাৰ পথত শ্রীকৃষ্ণৰ দ্বাৰা ৰুক্মিণী হৰণ, বিৰোধী পক্ষৰ ৰজাসকলৰ লগত শ্রীকৃষ্ণৰ যুদ্ধ আৰু ৰজাসকলক পৰাস্ত কৰা, ৰুক্মীৰৰ সৈতে শ্রীকৃষ্ণৰ যুদ্ধ আৰু পৰিণতিত ৰুক্মীৰক প্রাণে নামাৰি মুণ্ডন কৰা, কৃষ্ণৰ ভ্রাতা বলোৰামৰ প্রবোধ আৰু দ্বাৰকাত শ্রীকৃষ্ণ আৰু ৰুক্মিণীৰ বিবাহ সম্পাদন— এই সকলোবোৰ *ভাগৱত*ৰ আধাৰতে মহাপুৰুষ জনাই নাটত প্রয়োগ কৰিছে।

ৰুক্মিণী হৰণ নাটৰ বিষয়বস্তু সংগ্রহত কোনো কোনো চৰিতত *হৰিবংশ* আৰু *বিষ্ণু পুৰাণ*ৰ সহায়ৰ কথা উল্লেখ আছে যদিও তাৰ কোনো সত্যতাৰ প্রমাণ নাই। তলৰ কথাখিনিৰ পৰাই তাক অনুমান কৰিব পৰা যাব।

*হৰিবংশ পুৰাণ*ৰ কথা মতে বিষ্ণু পর্বৰ ৪৭-৫১ অধ্যায় আৰু ৫৯-৬০তম অধ্যায়ত *ৰুক্মিণী হৰণ*ৰ কাহিনী পোৱা যায়। কুণ্ডিলৰ ৰজা ভীষ্মকৰ জীয়াৰী ৰুক্মিণীৰ ৰূপ-লাৱণ্যৰ কথা শুনি দ্বাৰকাৰ শ্রীকৃষ্ণই তেওঁক পত্নী ৰূপে পাবলৈ ইচ্ছা কৰে। ইপিনে ৰুক্মিণীয়েও শ্রীকৃষ্ণৰ ৰূপ-গুণৰ কথা শুনি তেওঁকে স্বামীৰূপে পাবলৈ হাবিয়াস কৰে। ভীষ্মকে জৰাসন্ধৰ কথামতে শিশুপাললৈহে ৰুক্মিণীক বিবাহ দিবলৈ মন কৰে। ৰুক্মিণীৰ স্বয়ম্বৰৰ কথা শুনি কৃষ্ণই কুণ্ডিললৈ যাত্রা কৰে আৰু ভীষ্মকৰ সম্পর্কীয় ভ্রুথ আৰু কৌশিকৰ ৰাজ্যত থাকি স্বয়ম্বৰলৈ আমন্ত্রিত ৰজাসকলৰ গতিবিধি নিৰীক্ষণ কৰিবলৈ ধৰে। কৃষ্ণবিৰোধী ৰজাসকলে স্বয়ম্বৰত কৃষ্ণৰ উপস্থিতিত তেওঁলোকে কেনে ব্যৱহাৰ কৰিব তাৰ চিন্তা কৰিবলৈ ধৰে। ভীষ্মকে পৰিস্থিতিৰ ভয়াৱহতালৈ লক্ষ্য ৰাখি কৃষ্ণক স্বয়ম্বৰলৈ আমন্ত্রণ জনাব নোৱাৰাত ক্ষমা বিচাৰে আৰু স্বয়ম্বৰ স্থগিত ৰখাত শ্রীকৃষ্ণ

দ্বাৰকালৈ উভতি যায়।

ইপিনে ৰুক্মিণীৰ জ্যেষ্ঠ ভাতৃ ৰুক্মবীৰে কিছুদিন পাছতেই ছেদীৰাজ শিশুপালৰ লগত ৰুক্মিণীৰ বিবাহৰ আয়োজন কৰাৰ বাতৰি পাই কৃষ্ণ-বলৰাম সহিতে বিদর্ভত উপস্থিত হয়। বিবাহৰ আগদিনা ৰুক্মিণীয়ে ইন্দ্রাণী মন্দিৰৰ পৰা ওভতা পথত শ্রীকৃষ্ণই বলৰামৰ দিহা অনুসৰি ৰুক্মিণীক ৰথত তুলি দ্বাৰকালৈ লৈ যায়। জৰাসন্ধ, শিশুপাল আদিয়ে কৃষ্ণক খেদি যায় যদিও বলৰামৰ হাতত পৰাস্ত হৈ পলায়। ৰুক্মবীৰে কৃষ্ণক বধ নকৰাকৈ কুণ্ডিলত প্রৱেশ নকৰাৰ মানসেৰে নর্মদাৰ পাৰত কৃষ্ণক আগভেটি ধৰে। কৃষ্ণৰ সৈতে তেওঁ যুদ্ধত প্রবৃত হয়, কিন্তু তেওঁ পৰাস্ত হয়। কৃষ্ণই তেওঁক বধ কৰিবলৈ ওলোৱাত সহোদৰা ৰুক্মিণীয়ে তেওঁৰ প্রাণ ভিক্ষা কৰে। অপমানিত ৰুক্মবীৰে কুণ্ডিললৈ উভতি নগৈ ভোজকট নামেৰে নগৰত থাকিবলৈ লয়। শ্রীকৃষ্ণই ৰুক্মিণীক দ্বাৰকালৈ লৈ যায় আৰু তাত যথা ৰীতি অনুসাৰে দুয়োৰে বিবাহ সম্পন্ন হয়।

*বিষ্ণু পুৰাণ*ত শ্রীকৃষ্ণই ৰুক্মিণীক হৰণ কৰা কাহিনীটো পঞ্চম অংশত বর্ণনা কৰা হৈছে। এই অংশৰ মাত্র বাৰটা শ্লোকত কাহিনীটো সামৰা হৈছে। কাহিনী মতে বিদর্ভৰ ৰজা ভীষ্মকৰ ৰুক্ম আৰু ৰুক্মিণী নামেৰে এজন পুত্র আৰু এগৰাকী কন্যা আছিল। শ্রীকৃষ্ণ আৰু ৰুক্মিণীয়ে দুয়ো দুয়োৰে প্রতি আকৃষ্ট হৈ মিলনৰ আশা কৰিছিল। জৰাসন্ধৰ পৰামর্শ মতে ৰুক্মিণীক শিশুপাললৈ বিবাহ দিবলৈ স্থিৰ কৰাত জৰাসন্ধকে আদি কৰি ৰুক্মবীৰৰ পৰম মিত্রসকল বিদর্ভত উপস্থিত হয়। শিশুপালৰ বিবাহ উপলক্ষে শ্রীকৃষ্ণ বলভদ্র প্রমুখ্যে যদুবংশৰ লোকসকলো বিদর্ভত উপস্থিত হয়। বিবাহৰ পূর্বদিনা শ্রীকৃষ্ণই ৰুক্মিণীক ৰথত তুলি দ্বাৰকালৈ লৈ যায়। কৃষ্ণ বিদ্বষী শিশুপাল, জৰাসন্ধ, দন্তবক্র, শাল্ব প্রমুখ্যে ৰজাসকলে কৃষ্ণক খেদি যায়। কিন্তু বলভদ্র আৰু আন যদুবংশৰ লোকসকলৰ হাতত পৰাজয় বৰণ কৰে। দাম্ভিক ৰুক্মবীৰে কৃষ্ণক বধ কৰিবলৈ তেওঁৰ পিছ ল'লে। কিন্তু তেওঁও কৃষ্ণৰ হাতত পৰাস্ত হয়। কৃষ্ণই সকলোকে পৰাভূত কৰি ৰুক্মিণীক দ্বাৰকালৈ লৈ গৈ বিবাহ কৰায়।

শঙ্কৰদেৱৰ *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটৰ কাহিনীৰ বিকাশৰ ক্ষেত্রত *বিষ্ণু পুৰাণ* বা *হৰিবংশ*ৰ প্রভাৱ পৰা নাই। *হৰিবংশ* আৰু *বিষ্ণু পুৰাণ*ত থকা কংসৰ শহুৰেক জৰাসন্ধই ৰুক্মিণীক শিশুপাললৈ বিবাহ দিবৰ বাবে ভীষ্মকক দিয়া পৰামর্শৰ কথা *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটত পোৱা নাযায়। *হৰিবংশ পুৰাণ*ত উল্লেখ থকা ৰুক্মিণীৰ স্বয়ম্বৰলৈ শ্রীকৃষ্ণই বলভদ্র সহিতে আহি ক্রথ আৰু কৌশিকৰ ৰাজসভাত থাকি স্বয়ম্বৰলৈ আমন্ত্রিত ৰজাসকলৰ আলেখ-লেখ চোৱাৰ বর্ণনাও শঙ্কৰদেৱে *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটত গ্রহণ কৰা নাই।

শঙ্কৰদেৱে *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটৰ কাহিনী নির্মাণ, কাহিনীৰ ক্রম আদি সকলোতে *ভাগৱত পুৰাণ*ৰ কথাবস্তুকে গ্রহণ কৰিছে। নাটখনৰ ভাষা আৰু প্রকাশভঙ্গীৰ ক্ষেত্রতো তেওঁ *ভাগৱত পুৰাণ*কে আধাৰ হিচাপে লৈছে। সকলো শাস্ত্রৰ সাৰ *ভাগৱত পুৰাণ*ৰ প্রতি শঙ্কৰদেৱৰ শ্রদ্ধা আৰু আস্থাৰ মনোভাবেই তেওঁক *ভাগৱত পুৰাণ*ক আধাৰ হিচাপে

লোৱাৰ বাবে অনুপ্রাণিত কৰিছিল। নাটকীয় কাহিনীৰ গতিশীলতাত নিজস্ব পৰিকল্পনাৰে মূলত নথকা চৰিত্রও নাট্যকাৰে চিত্রিত কৰিছে। পৰিৱেশ সৃষ্টিতো নাট্যকাৰৰ মৌলিকতাই নাটকীয় কাহিনীক মূলতকৈ অধিক উজ্জ্বল কৰি তুলিছে।

২.৪.২ নাটখনিৰ বিষয়বস্তু

জগতৰ ঈশ্বৰ-ঈশ্বৰী শ্রীকৃষ্ণ-ৰুক্মিণীৰ প্রেম আখ্যানেই এই নাটৰ মূল বিষয়বস্তু। স্ব-প্রতিভাশালী শঙ্কৰদেৱে কৃষ্ণ-ৰুক্মিণীৰ মিলনৰ মাজেৰে ঈশ্বৰ আৰু ভক্তৰ মনোবাঞ্ছা পুৰণ কৰি নাটখনৰ মাজেৰে ভক্তিধর্ম প্রচাৰ কৰিছিল।

ৰুক্মিণী হৰণ নাটৰ ঘটনাৱলী শঙ্কৰদেৱে এনেদৰে ৰূপ দিছে— কুণ্ডিলৰ পৰা দ্বাৰকালৈ অহা সুৰভি ভাটৰ মুখেৰে শ্রীকৃষ্ণই কুণ্ডিল কুঁৱৰী ৰুক্মিণীৰ ৰূপ গুণৰ কথা শুনি তেওঁক পাবলৈ ব্যাকুল হৈ পৰে। আনহাতে, দ্বাৰকাৰ পৰা অহা হৰিদাস ভাটৰ মুখত শ্রীকৃষ্ণৰ গুণ-গৰিমাৰ কথা শুনি ৰুক্মিণীয়েও তেওঁকেই স্বামীভাৱে বৰণ কৰে। কৃষ্ণ-ৰুক্মিণীৰ পৰস্পৰৰ মাজত পূর্বৰাগৰ সৃষ্টি হ'ল। মিলনৰ আগমুহূর্তত নায়ক-নায়িকাৰ মনত যি পূর্বৰাগৰ উদয় হৈছে নাটত তাক অতি সুন্দৰ আৰু সজীৱভাৱে নাট্যকাৰে উপস্থাপন কৰিছে। কৃষ্ণ-ৰুক্মিণীৰ ভাব-উচ্ছাসৰ মাজেৰে মিলনবাঞ্ছা জাগি উঠিল। ৰুক্মিণীৰ ইচ্ছা অনুসৰি পিতৃ-মাতৃয়েও কৃষ্ণই উপযুক্ত বৰ হ'ব বুলি ভাবি ৰুক্মিণীক তেওঁত অর্পণ কৰিবলৈ স্থিৰ কৰিলে। সখীয়েক লীলাৱতীৰ যোগেৰে এই কথা জানিব পাৰি ৰুক্মিণী আনন্দত আত্মহাৰা হৈ পৰিল। ডেকা-গাভৰুৰ মিলন পথত সমাজ, পিতৃ-মাতৃ তথা আত্মীয় হেঙাৰ স্বৰূপে থিয় হোৱাৰ দৰে কৃষ্ণ-ৰুক্মিণীৰ মিলন পথতো কণ্টক ৰূপে থিয় দিলে ৰুক্মিণীৰ জ্যেষ্ঠ ভাতৃ ৰুক্মবীৰে। তেওঁ তেওঁৰ মিত্র চেদীৰাজ শিশুপাললৈহে ভনীয়েকক বিবাহ দিবলৈ ইচ্ছা কৰিলে। কাৰণ তেওঁৰ মতে— "সে যাদৱ অনাচাৰ, গোবধ, স্ত্রীবধ, মাতুলবধ কত পাপ কয়লি থিক, সে হামাৰ সম্বন্ধক যোগ্য হয় নাহি।" সেইবাবে শিশুপালকে ৰুক্মিণীৰ বাবে যোগ্য বৰ বুলি তেওঁ নির্বাচন কৰিলে— "সে মহাৰাজ শিশুপাল, সে ৰুক্মিণীক যোগ্য বৰ হয়, নিষ্টে তাহেক বিবাহ দেৱব।" বৰপুত্রৰ অঙ্গীকাৰত বৃদ্ধৰাজ ভীষ্মকেও নিৰুপায় হৈ তেওঁৰ কথাতে হয়ভৰ দিলে। যথা সময়ত ৰুক্মবীৰৰ আমন্ত্রণ ক্রমে ৰুক্মিণীক বিবাহ কৰিবলৈ শিশুপাল কুণ্ডিল পালেহি।

অবাঞ্ছিতজনৰ আগমনত ৰুক্মিণী খন্তেকৰ বাবে বিচলিত হ'লেও বিপদৰ আগজাননীত ধৈর্যচ্যুতা নহৈ তেওঁলোকৰ মহামিত্র বেদনিধি বাপুক মতাই আনিলে আৰু ঘটনাৰ সকলো দিশ বর্ণনা কৰি কৃষ্ণলৈ এখন পত্র লেখি দি পঠালে। তপৰ বলত আকাশৰ চন্দ্রকো নমাই আনিব পাৰে বুলি ৰুক্মিণীক আশ্বাস দি বেদনিধি দ্বাৰকাত উপস্থিত হৈছে আৰু সকলো কথা বিৱৰি কৃষ্ণক ৰুক্মিণীৰ পত্র প্রদান কৰিছে। ৰুক্মিণীৰ পৰা পত্র পাই কৃষ্ণই এখন্তেকো পলম নকৰি উদ্ধৱ সহিতে কুণ্ডিলত উপস্থিত হৈছে।

কোনো দিনে ৰথত নুঠা বেদনিধি বাপুৰে ৰথৰ বেগত মূর্চ্ছা গৈছে যদিও পিছত সম্বিৎ ঘূৰাই পাই কুণ্ডিলত কৃষ্ণ চিন্তাত অধীৰা ৰাজকন্যাক কৃষ্ণৰ আগমনৰ বার্তা জনাইছে।

বিবাহৰ আগদিনা ৰুক্মবীৰৰ আদেশ ক্রমে ৰুক্মিণীয়ে সখীয়েকসকলৰ সৈতে ভবানী মন্দিৰলৈ গৈছে। ইতিমধ্যে কৃষ্ণয়ো উদ্ধৰৰ সৈতে ভীষ্মকৰ ৰাজসভাত উপস্থিত হৈছে। শ্রীকৃষ্ণৰ আগমনত ৰাজসভাত উপৰিষ্ট আন ৰজাসকল ভয়ত দিহাদিহি পলাবলৈ লৈছিল। কিন্তু জৰাসন্ধৰ আদেশ মতে তেওঁলোক ৰাজসভাতে ৰ'ব লগা হ'ল। ইফালে ভবানী দেৱীৰ আশিস লৈ ৰুক্মিণীও ৰাজসভা পোৱাত কৃষ্ণই তেওঁক তাৰ পৰাই উঠাই লৈ গুচি যায়। আন ৰজাসকলৰ সৈতে শিশুপালেও কৃষ্ণৰ এনে কার্যত ক্ষোভিত হৈ কৃষ্ণক খেদি যায়। দৈৱকীৰ আদেশ ক্রমে বলৰাম তাত উপস্থিত হয় আৰু শিশুপাল সমন্বিতে আন ৰজাসকলৰ লগত তেওঁলোকৰ ভীষণ যুদ্ধ হয়। যুদ্ধত অন্য সকলো ৰজা পৰাজিত হয়। ৰুক্মবীৰেও কৃষ্ণক আগচি ধৰে। কৃষ্ণই ৰুক্মবীৰৰ মুণ্ড ছেদ কৰিবলৈ উদ্যত হোৱাত ৰুক্মিণীয়ে ককায়েকৰ প্রাণভিক্ষা কৰে। ৰুক্মিণীৰ অনুৰোধত কৃষ্ণই তেওঁক এৰি দিলে। ইয়াৰ পাছত দ্বাৰকাত মহা পয়োভৰেৰে দুয়োৰে বিবাহ সম্পন্ন হয়। স্বর্গ-মর্ত্য-পাতালৰ দেৱতা, অসুৰ নাগৰাজ সকলো সমবেত হয়। ভীষ্মকে বিবাহথলীত কন্যা সম্প্রদান কৰে। বিবাহৰ হোম আদি কার্য সম্পন্ন কৰি ব্রহ্মাই বৰ কইনাক আশীর্বাদ কৰে।

ৰুক্মিণী হৰণ নাটখনৰ মাজেৰে শঙ্কৰদেৱে অসমীয়া সমাজ জীৱনৰ হুবহু বিয়া এখনৰ চিত্রকে অঙ্কন কৰিছে। কৃষ্ণ-ৰুক্মিণীৰ বিবাহৰ মাজেৰে পুৰণি কালৰে পৰা চলি অহা আমাৰ সমাজৰ পৰম্পৰাগত বিবাহৰ প্রথাকে নাট্যকাৰে দাঙি ধৰিছে।

মূল *ভাগৱত*ৰ আধাৰত নাটৰ কাহিনীভাগ নির্মাণ হ'লেও নাট্যকাৰে নাটখনত ভালেখিনি মৌলিকতা প্রদর্শন কৰিছে। পৰিস্থিতি উজ্জ্বলভাৱে উপস্থাপন কৰিবলৈ আৰু চৰিত্রসমূহ সজীৱ কৰি তুলিবলৈ মহাপুৰুষজনাই নিজস্ব পৰিকল্পনা হাতত তুলি লৈছিল। মূলৰ ৰুক্মিণীৰ ৰূপ-সৌন্দর্য বর্ণনা নাটত অধিক বিস্তৃত; সেইদৰে নায়ক কৃষ্ণকো অধিক গুণবিশিষ্ট কৰি তোলা দেখা গৈছে।

নায়ক-নায়িকাৰ অভিপ্রায়ক সফল ৰূপ দিয়া বেদনিধি নামৰ চৰিত্রটিও নাট্যকাৰৰ নিজা সৃষ্টি। *ভাগৱতত* বেদনিধি চৰিত্রটোৰ সলনি 'বিচিন্ত্যাপ্তং দ্বিজং কশ্চিৎ' বুলিহে উল্লেখ আছে। বেদনিধিৰ হাতত যি পত্র প্রেৰণ কৰা হৈছে *ভাগৱতত* তাক পাবলৈ নাই। পত্রত লিখা কথাখিনিও শঙ্কৰদেৱৰ নিজস্ব কল্পনা। আকৌ, পত্রত লিখা কথাখিনি শ্রীকৃষ্ণই বেদনিধিৰ হতুৱাই পাঠ কৰোৱাত পত্রৰ সাৰ বিষয় দর্শক পাঠকে বুজাত সহজ হৈছে আৰু তাৰ ফলত নাট্যগুণ বৃদ্ধি পাইছে। মূল *ভাগৱতত* ৰুক্মিণী ভবানী মন্দিৰৰ পৰা অহা পথত কৃষ্ণই হৰণ কৰাৰ কথা আছে। নাটত কিন্তু ভীষ্মকৰ ৰাজসভাৰ পৰাহে কৃষ্ণই ৰথত তুলি লৈ যোৱা দেখুৱাইছে।

নায়ক-নায়িকাৰ মনত পূর্বৰাগৰ সৃষ্টি কৰা সুৰভি আৰু হৰিদাস ভাট নাট্যকাৰৰ নিজা উদ্ভাৱন। কুণ্ডিলৰ পৰা সুৰভি ভাটে দ্বাৰকাৰ শ্রীকৃষ্ণক ৰুক্মিণীৰ ৰূপ-গুণৰ কথা

অৱগত কৰায় আৰু দ্বাৰকাৰ হৰিদাস ভাটে কুণ্ডিললৈ গৈ ৰুক্মিণীৰ আগত কৃষ্ণৰ গুণ-গৰিমা বর্ণনা কৰি সাধাৰণ প্রেমিক-প্রেমিকাৰ দৰে জগতৰ ঈশ্বৰ-ঈশ্বৰীৰ মাজত প্রেমভাব জগাই তুলিছিল। ৰুক্মিণীৰ ভুৱন ভুলোৱা ৰূপ লাৱণ্যত বিমুগ্ধ হোৱা ৰজাসকলৰ বীভৎস আচৰণ আৰু সখীসকলে তাৰ প্রতি কৰা হাস্যৰসিক ঘটনা মূলত নাই। ৰুক্মিণীৰ মাতৃ শশীপ্রভাৰ নামো মূলত থকা দেখা নাযায়। ৰুক্মিণীৰ পিতৃ বিদর্ভৰাজ ভীষ্মক আৰু ভাতৃ ৰুক্মবীৰৰ চৰিত্র মূলতকৈ অধিক সজীৱ আৰু সক্রিয়। নায়ক-নায়িকা দুয়োকে সম্পূর্ণ ঐশ্বৰিক ৰূপত প্রদর্শন নকৰি মানৱীয় ৰূপত অঙ্কন কৰাত সর্বসাধাৰণৰ বাবে চৰিত্র দুটি অধিক উপাদেয় হৈ উঠিছে। *ভাগৱতৰ* চেদীৰাজ দমঘোষৰ পুত্র শিশুপালক নাটত ছেদিৰাজ শিশুপাল ৰূপেহে নাট্যকাৰে অঙ্কন কৰিছে। ৰুক্মিণীক বিবাহৰ অর্থে শ্রীকৃষ্ণই অকলে কুণ্ডিললৈ গমন কৰাত দৈৱকীৰ মাতৃ হৃদয় শঙ্কাত কপি উঠিছে। সেইবাবে পুত্রৰ সহায়ৰ বাবে বলৰামক যাদৱ সৈন্যৰ সৈতে বিদর্ভলৈ পঠোৱা আদি কার্যৰ মাজেৰে নাট্যকাৰজনাৰ নাট্যজ্ঞান তথা মঞ্চ জ্ঞানৰ সুন্দৰ চিত্র প্রকাশ পাইছে। লগতে মাতৃ চৰিত্রটিও স্বাভাৱিক আৰু জীৱন্ত হৈ উঠিছে।

নাটখনিত পৰিৱেশ সৃষ্টিতো নাট্যকাৰ কৃতকার্য হৈছে। ৰথৰ বেগ সহিব নোৱাৰি বেদনিধি মূর্চ্ছা যোৱা, ৰুক্মিণীৰ মুখচন্দ্রিকাৰ সময়ত ব্রহ্মা মূর্ছিত হোৱা, ভীষ্মকে মহা পয়োভৰেৰে যৌতুক আদিৰে ৰুক্মিণীক বিবাহ দিবলৈ দ্বাৰকালৈ অহা আদিত শঙ্কৰদেৱৰ মৌলিকতা প্রকাশ পাইছে। কৃষ্ণ-ৰুক্মিণীৰ প্রেম-মিলনৰ মাজেৰে ঐশ্বৰিক আৰু মানৱীয় দুয়োটি ৰূপ প্রকাশ পালেও সমাজ জীৱনৰ সংঘাত, দ্বন্দ্ব আদিকো নাট্যকাৰে ঠাই দিবলৈ পাহৰা নাই। কৃষ্ণ-ৰুক্মিণীৰ প্রণয় পথত হেঙাৰ স্বৰূপে থিয় দি ৰুক্মবীৰে নাটত সংঘাতৰ সৃষ্টি কৰিছে। শেষত সাধাৰণ মানৱ মানৱীৰ দৰে জগতৰ ঈশ্বৰ আৰু ভক্তা ৰুক্মিণীৰ মিলনৰ মাজেৰে নাট্যকাৰে নাটৰ সুখাত্মক আৰু ভক্তি ৰসাত্মক পৰিণতি দেখুৱাইছে।

মহাপুৰুষজনাই নাটখনৰ কাহিনীভাগ আগবঢ়াই লৈ যাবলৈ গীত আৰু শ্লোকৰ সার্থক প্রয়োগ কৰিছে। স্থান-কাল-পাত্রৰ ব্যৱধানখিনিকো উপযুক্ত সংলাপ আৰু পদসমূহৰ মাজেৰে নোহোৱা কৰিছে। সুহাই, ধনশ্রী, আশোৱাৰী, গান্ধাৰ, কানাড়া, গৌৰী, অহিৰ, ৰাগশ্রী, মাহুৰ, ধনশ্রী, বেলোৱাৰ, ভাটিয়ালী, নাট মল্লাৰ, সাৰঙ্গ, কল্যাণ আদি বিভিন্ন ৰাগ গীতসমূহত প্রয়োগ হৈছে। প্রতিটো ৰাগৰ লগত সঙ্গতি ৰাখি একতালি, হেতিতাল, পৰিতাল, ৰূপকতাল, দোমানি জৌতিতাল, চুটকলা, খৰমান আদি তালৰ ব্যৱহাৰে নাটৰ গীতবোৰক উচ্চ পর্যায়লৈ লৈ গৈছে। আটাইতকৈ গুৰুত্বপূর্ণ কথা হ'ল — শঙ্কৰদেৱে পৌৰাণিক কাহিনীৰ গাম্ভীর্য অৱনমিত নকৰাকৈয়ে জগতৰ ঈশ্বৰ-ঈশ্বৰিক লৌকিক স্তৰলৈ নমাই আনিছে। তথাপিও কৃষ্ণ যে 'পৰম পুৰুষ পৰমেশ্বৰ, প্রপন্নজনতাৰণ-নাৰায়ণ' সেই কথা ভক্তা ৰুক্মিণীৰ হৃদয়ত প্রতি মুহূর্ততে বিৰাজ কৰিছে। মুঠতে কাহিনী, পৰিৱেশ, সংঘাত, ৰস আদি সকলোৰে সমন্বয়ত অসমীয়া সমাজ জীৱনক আগত ৰাখি নাট্যকাৰ শঙ্কৰদেৱে *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটৰ বিষয়বস্তু অতি সুন্দৰ ৰূপত দাঙি ধৰিছে।

জানি থোৱা ভাল

শঙ্কৰদেৱৰ ছখন নাটৰ ভিতৰত *ৰামবিজয়* নাটৰ বিষয়বস্তু *ভাগৱত পুৰাণৰ* অন্তর্গত নহয়। নাটখনৰ কাহিনীভাগ ৰামায়ণৰ পৰা আহৰণ কৰা হৈছে আৰু নাটখনৰ কেন্দ্রীয় চৰিত্র ৰাম।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ শঙ্কৰদেৱে *ৰুক্মিণী হৰণ* নাট ৰচনা কৰোঁতে কি কি উৎসৰ সহায় লৈছে? (৭৫টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটত শঙ্কৰদেৱৰ মৌলিক প্রতিভাৰ স্বাক্ষৰ কেনেকৈ ফুটি উঠিছে বুজাই লিখক। (১৫০টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

২.৪.৩ নাটখনিৰ চৰিত্রসৃষ্টি

ৰুক্মিণী হৰণ নাটৰ এটি বিশেষ মন কৰিবলগীয়া বৈশিষ্ট্য হ'ল ইয়াৰ চৰিত্র সৃষ্টি। আধুনিক নাট্য-সাহিত্যত চৰিত্রই বিশেষ ভূমিকা গ্রহণ কৰিছে যদিও মধ্যযুগৰ সাহিত্যত চৰিত্রৰ গুৰুত্ব আছিল কম। সাহিত্যৰ ৰস আদিৰ ক্ষেত্রত অধিক গুৰুত্ব দিয়া হৈছিল। তেনে সময়তো শঙ্কৰদেৱে কেৱল কাহিনী আৰু তাৰ অন্তৰালত থকা ভক্তিধর্ম প্রচাৰৰ উদ্দেশ্যৰ বাহিৰেও চৰিত্রসমূহক বিশেষভাৱে গুৰুত্ব দিয়াটো লক্ষণীয় বিষয়।

তেওঁৰ আন আন নাটকেইখনৰ ভিতৰত *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটৰ চৰিত্র সৃষ্টি বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য। চৰিত্রসমূহৰ ভিতৰতো আকৌ নাৰী চৰিত্রক নাট্যকাৰে অধিক প্রাধান্য প্রদান কৰিছে। চৰিত্রসমূহে স্বকীয় মহিমাৰে সমুজ্জ্বল হৈ উঠিছে। নাটখনৰ আটাইকেইটা চৰিত্রৰ ভিতৰত ৰুক্মিণীৰ চৰিত্রটি বেছি আকর্ষণীয়। আন আন চৰিত্রসমূহেও নাটৰ কাহিনীৰ গতিশীলতাত প্রভূত পৰিমাণে সহায় কৰিছে। নাটৰ চৰিত্রসমূহ তলত আলোচনা কৰা হ'ল—

- *ৰুক্মিণী ঃ ৰুক্মিণী হৰণ* নাটখনৰ নায়িকা ৰুক্মিণী। কুণ্ডিলৰাজ ভীষ্মকৰ পাঁচজন পুত্রৰ পিছতে একমাত্র জীয়াৰী ৰুক্মিণী। তেওঁ ভীষ্মকৰ নুমলীয়া সন্তান। সেইবাবে

তেওঁ মাক-দেউতাকৰ আলাসৰ লাৰু, সোণৰ পুতলী। তেওঁৰেই নাটখনিৰ কেন্দ্রবিন্দু। তেওঁক কেন্দ্র কৰিয়েই নাটকীয় কাহিনীয়ে গতি লাভ কৰিছে আৰু কৃষ্ণৰ সৈতে মিলনৰ মাজেৰে নাটৰ পৰিসমাপ্তি ঘটিছে।

হৰণ কাব্যৰ লক্ষণযুক্ত *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটত নায়ক-নায়িকাৰ মনত পূর্বৰাগৰ সৃষ্টি হোৱাৰ ভিত্তিতে নাটৰ প্রথম খণ্ডৰ কাহিনী আৰম্ভ হৈছে। হৰিদাস ভাটৰ মুখত কৃষ্ণৰ গুণ-গৰিমাৰ কথা শুনি তেওঁতেই সমস্ত মন-প্রাণ সপি দিয়া ৰুক্মিণী এগৰাকী আদর্শ প্রেমিকাই নহয়, কৃষ্ণৰ তেওঁ একান্ত ভক্তা। কৃষ্ণক স্বামীৰূপে পোৱাৰ আনন্দত তেওঁ সখীয়েকহঁতৰ আগত নিজকে সৌভাগ্যৱতী বুলি স্বীকাৰ কৰিছে— "আঃ ঈশ্বৰ কৃষ্ণক স্বামী পাৱল। সখি হামাক সম সৌভাগিনী কোন থিক।"

তদুপৰি অতুলনীয় সৌন্দর্যৰ অধিকাৰিণী ৰুক্মিণীৰ ৰূপ-সৌন্দর্য নাট্যকাৰৰ হাতত মূলতকৈ অধিকভাৱে প্রকাশ পাইছে। কৃষ্ণৰ আগত সুৰভি ভাটে ৰুক্মিণীৰ ৰূপ এনেদৰে বর্ণনা কৰিছে—

ভীষ্মক ৰাজ নন্দিনী বৰ বালা।
বাঢ়য় জিনি নব চান্দক কলা।।
কি কহব ৰমনীক ৰূপ পৰচুৰ।
বয়নক পেখি চান্দ ভেলি দূৰ।।
নয়নক পেখি পাই বৰ লাজ।
কয়ল ঝাম্প কমল জল মাজ।।

ৰুক্মিণী অকল যে ৰূপ সৌন্দর্যৰে অধিকাৰিণী এনে নহয়, তেওঁ এগৰাকী অসাধাৰণ ধৈর্যশীলা, প্রত্যুৎপন্নমতিসম্পন্না নাৰী আৰু সফল প্রেমিকা। কৃষ্ণৰ সৈতে বিয়া দিবলৈ অমান্তি হোৱা ককায়েক ৰুক্মবীৰে যেতিয়া তেওঁৰ মিত্র শিশুপাললৈহে ৰুক্মিণীক বিয়া দিবলৈ ব্যৱস্থা কৰিছে তেতিয়া খন্তেকৰ বাবে তেওঁ আকুল হৈ পৰিছে। কিন্তু সাধাৰণ প্রেমিকাৰ দৰে ধৈর্যহীনা হৈ হিতাহিত জ্ঞান শূন্য হোৱা নাই। প্রত্যুৎপন্নমতিতাৰে তেওঁ তেনে বিপদৰ পৰা ৰক্ষা পাবলৈ নিজেই বুদ্ধি খটাইছে। পৰম বিশ্বাসী বেদনিধি বাপুক মতাই আনি তেওঁৰ হাতত কৃষ্ণলৈ বুলি পত্র এখন প্রেৰণ কৰিছে। পত্রত কৃষ্ণক তেওঁক হৰণ কৰি নিয়াৰ উপায়ো বর্ণাইছে— "বিৱাহক পূর্ব্ব দিবস ভবানীক মঠ চলব। সে সময়ে হামাক হৰিয়ে নিয়ে যাৱ।"

ৰুক্মিণী চৰিত্রৰ আন এটি উল্লেখনীয় দিশ হ'ল— স্ত্রীসুলভ কমনীয়তা আৰু স্নেহভাৱৰ মধুৰতা। কৃষ্ণপ্রেমত উন্মনা ৰুক্মিণীয়ে আগ-পিছ নাভাবি পিতৃ আৰু জ্যেষ্ঠ ভাতৃ ৰুক্মবীৰৰ কথাৰ বিপৰীতে প্রেমিকৰ লগত গুচি গৈছে। কিন্তু ককায়েক ৰুক্মবীৰে যেতিয়া পথত কৃষ্ণক বাধা প্রদান কৰিছে, তেতিয়া কৃষ্ণই তেওঁক মাৰিবলৈ উদ্যত হৈছে। স্নেহশীলা ৰুক্মিণীয়ে তেতিয়া কৃষ্ণৰ ভৰিত ধৰি কান্দি কাকূতি-

মিনতি কৰি সহোদৰৰ প্ৰাণভিক্ষা কৰিছে— "হে স্বামী, তোহাৰি চৰণে লাগো; ভায়াক প্ৰাণ দান দেহ। তোহো পৰম ঈশ্বৰ, ওহি পাপী তোহাক মহিমা নাহি জানল, যৈচে পতঙ্গ অগনিতে জাস কয়ল। হামাক দেখিতে ওহি দোষ মৰষ স্বামী।"

ৰুক্মিণীৰ মনৰ উদাৰতাও নাট্যকাৰে সুন্দৰভাৰে দাঙি ধৰিছে। তপৰ মহিমাৰে চন্দ্ৰক আনি দিব পৰা বেদনিধিয়ে বিষম বিপদৰ মাজতো যেতিয়া কৃষ্ণক কুণ্ডিললৈ লৈ আহিছে ৰুক্মিণীয়ে তেতিয়া তেওঁক কৃতজ্ঞতা জনাবলৈ পাহৰা নাই— "হে পিতা, বাপে উপজল মাত্ৰ, তোহো প্ৰাণ দান দেলি। তোহাক গুণ শুজয়ে নাহি পাৰো।"

ৰুক্মিণী হৰণ নাটত নাট্যকাৰে আটাইবোৰ চৰিত্ৰৰ ভিতৰতে ৰুক্মিণীৰ চৰিত্ৰৰ মাজেৰে কৃষ্ণক পোৱা-নোপোৱাৰ মাজৰ দোদুল্যমান অৱস্থা, তেওঁৰ উপস্থিত বুদ্ধি, কৰ্মতৎপৰতা, সংলাপ আদিৰে অতি সুন্দৰকৈ চিত্ৰিত কৰিছে। নাটখনত ৰুক্মিণীক এফালে সাধাৰণ সুখ-দুখেৰে গভীৰ প্ৰেমিকা, আনফালে কৃষ্ণ ভক্তাৰূপে অঙ্কিত কৰিছে। ভগৱান আৰু ভক্তৰ মিলনত কৃষ্ণ-ৰুক্মিণীৰ প্ৰেমে শৃঙ্গাৰ ৰসৰ মাজেৰে ভক্তিৰসত মিলিত হৈছে। কলা-কৌশলী শঙ্কৰদেৱৰ হাতত ৰুক্মিণী চৰিত্ৰই এগৰাকী চতুৰা, ধৈৰ্যশীলা, প্ৰত্যুৎপন্নমতিসম্পন্না, বিনয়ী, স্নেহশীলা নাৰী হিচাপে চিত্ৰিত হৈছে। ৰুক্মিণীৰ কাৰ্য, তেওঁৰ মানসিক অস্থিৰতা, কৃষ্ণক পোৱা-নোপোৱাৰ আশা-নিৰাশা আদি নাট্যকাৰে সংলাপ আৰু গীতৰ মাজেৰে তুলি ধৰিছে। ৰুক্মিণীৰ চৰিত্ৰত সংস্কৃত নাটৰ মুগ্ধা নায়িকাৰ বৈশিষ্ট্য প্ৰকাশ পাইছে।

- *মদনমঞ্জৰী আৰু লীলাৱতী ঃ ৰুক্মিণী হৰণ* নাটখনত ৰুক্মিণীৰ সখীৰূপে চিত্ৰিত কৰা মদনমঞ্জৰী আৰু লীলাৱতী চৰিত্ৰ দুটি শঙ্কৰদেৱৰ স্বকীয় সৃষ্টি। মূল *ভাগৱতত* ৰুক্মিণীৰ সখীয়েকৰ কোনো নাম উল্লেখ নাই। মহাকবি কালিদাসৰ *অভিজ্ঞান শকুন্তলম্* নাটকৰ শকুন্তলাৰ দুই সখী অনসূয়া আৰু প্ৰিয়ম্বদাৰ দৰে মদনমঞ্জৰী আৰু লীলাৱতীও সখীগত প্ৰাণা, সখীৰ সুখ-দুখৰ লগৰী বিশ্বস্ত বান্ধৱী। ৰুক্মিণীৰ বিবাহৰ বাৰ্তা বহন কৰা, দ্বাৰকাৰ হৰিদাস ভাটক ৰুক্মিণীৰ আজ্ঞানুসৰি 'ৰজত ৰতন সুৱৰ্ণ' আনি পুৰস্কাৰ দিয়া, কৃষ্ণ বিৰহত মুৰ্চ্ছিতা ৰুক্মিণীক বাহু মেলি ধৰা, শিৰত পানী ঢলা, আঁচলেৰে বিচি আশ্বাস দিয়া আদি কাৰ্যত সখীয়েকৰ প্ৰতি থকা দায়িত্ব নাট্যকাৰে সুন্দৰভাৰে দেখুৱাইছে। সখী লীলাৱতীৰ হতুৱাই বেদনিধি বাপুক গোপনে মতাই অনা, ৰাজসভাত ৰুক্মিণীৰ ৰূপত কামমোহিত ৰজাসকলৰ ব্যৱহাৰত ভৰ্ৎসনা কৰি 'কাহেক ঠেংগনা দেই,' 'কাহেক গোৰ মাৰি ভৰচয়' আদি কাৰ্য তৎপৰতাৰে পালন কৰা আদিত সখীয়েকৰ প্ৰতি থকা চেনেহৰ কথাকে সূচনা কৰিছে। শঙ্কৰদেৱৰ কলাত্মক হাতৰ পৰশত মূলত নথকা সত্ত্বেও নাট্যকাহিনীৰ বিকাশত চৰিত্ৰ দুটিয়ে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছে।
- *শশীপ্ৰভা ঃ* ৰুক্মিণীৰ মাতৃ, কুণ্ডিল ৰাজ ভীষ্মকৰ পত্নী শশীপ্ৰভাই নাটত অলপ সময়ৰ বাবে দেখা দিলেও এগৰাকী দায়িত্বশীলা মাতৃৰ ভূমিকা পালন কৰিছে।

মূল *ভাগৱতত* নথকা এই চৰিত্রটিক মহাপুৰুষজনাই শশীপ্রভা নামেৰে নামকৰণ কৰিছে। বিবাহযোগ্য কন্যাৰ উপযুক্ত বৰ পাই তেওঁক উৎফুল্লিত হোৱা দেখা গৈছে— "পৰম পুৰুষ শ্রীকৃষ্ণক কথা শুনিয়ে হামাৰো ওহি সম্মত, সে যদুনন্দনক আনিয়ে সত্বৰে কন্যা দান কৰহ।"

ভীষ্মকে পাৰিষদ, জ্ঞাতিসৱৰ আগত কৃষ্ণক ৰুক্মিণীৰ বৰ ৰূপে প্রস্তাৱ কৰা কার্য শশীপ্রভায়ো আনন্দেৰে গ্রহণ কৰিছে। কিন্তু জ্যেষ্ঠ পুত্র ৰুক্মবীৰে যেতিয়া শিশুপাললৈহে তেওঁৰ ভগ্নীক বিবাহ দিবলৈ মনস্থ কৰিলে তেতিয়া বৰপুত্রৰ কথাৰ ওপৰত তেওঁ মাত মাতিব পৰা নাই। নাটকত নাট্যকাৰে এগৰাকী সৰল মনৰ নাৰী হিচাপে শশীপ্রভাৰ চৰিত্রটি অঙ্কন কৰিছে।

- *দৈৱকী ঃ* পৰম পুৰুষ, জগতৰ ঈশ্বৰ শ্রীকৃষ্ণৰ মাতৃ দৈৱকী। নাটত চৰিত্রটি কম সময়ৰ বাবে ভুমুকি মাৰিছে যদিও এগৰাকী স্নেহশীলা মাতৃ আৰু আদর্শ গৃহিণী হিচাপে দৈৱকী চৰিত্রটি চিত্রিত হৈছে। কৃষ্ণক পৰম পুৰুষ বুলি জানিও অকলশৰে কুণ্ডিললৈ গৈ দুষ্ট ৰজাসকলৰ লগত যুঁজ দিব লাগিব বুলি তেওঁৰ মাতৃ হৃদয় আকুল হৈ পৰিছে। সেয়ে কৃষ্ণক ৰক্ষা কৰিবৰ বাবে বলোভদ্র, সাত্যকি, গদ আদি যদুবীৰক খাটনি ধৰিছে। আকৌ কৃষ্ণই ৰুক্মিণীক দ্বাৰকালৈ লৈ যোৱাৰ পাছত দৈৱকীয়ে আয়তী সহিতে দূবৰি, চাউল আদি ছটিয়াই পুত্র-বোৱাৰীক ঘৰলৈ আদৰি আনিছে। দৈৱকী চৰিত্রটিৰ মাজেৰে অসমীয়া সমাজৰ ৰীতি-নীতি দৰা-কইনা আদৰা নিয়ম আদিৰো প্রকাশ ঘটিছে।

ৰুক্মিণী হৰণ নাটৰ নাৰী চৰিত্রকেইটিক নাট্যকাৰে অতি সফলতাৰে প্রকাশ কৰিছে। ইয়াৰ ভিতৰত ৰুক্মিণী চৰিত্রটি উত্তম আৰু নায়িকাৰূপে প্রতিপন্ন হৈছে। নাৰী চৰিত্রৰ বাহিৰেও কৃষ্ণক মুখ্য চৰিত্র হিচাপে লৈ আন আন পুৰুষ চৰিত্রসমূহেও নাটকীয় কাহিনীৰ অগ্রগতিত অৰিহণা যোগাইছে। তলত পুৰুষ চৰিত্রসমূহৰ আলোচনা কৰা হ'ল—

- *কৃষ্ণ ঃ ৰুক্মিণী হৰণ* নাটৰ নায়ক শ্রীকৃষ্ণ। তেওঁ এফালে যেনেকৈ জগতৰ ঈশ্বৰ, আনহাতে তেওঁ সুখ-দুখ, প্রেম-অনুভূতিৰে এজন সাধাৰণ যুৱক। কুণ্ডিলৰ পৰা অহা সুৰভি ভাটৰ মুখত কুণ্ডিল ৰাজকন্যা ৰুক্মিণীৰ ৰূপ-গুণৰ কথা শুনি তেওঁৰ মনত পূর্বৰাগৰ উদয় হৈছে। সাধাৰণ প্রেমিকৰ দৰে তেওঁ— "হেঠমাথ কয় নিশ্বাস ফোকাৰল, ঘন ঘন ৰুক্মিণীক মাত্র ধ্যান কয় ৰহল।"

  ৰুক্মিণীৰ পত্র লৈ কুণ্ডিলৰ পৰা যোৱা বেদনিধিক কৰা সেৱা-শুশ্রূষাত এজন অতিথিপৰায়ণ শিষ্টাচাৰী ৰজা হিচাপে কৃষ্ণক নাট্যকাৰে চিত্রিত কৰিছে। বেদনিধি ব্রাহ্মণক তেওঁ নিজ হাতে চৰণ ধুইছে, পঞ্চামৃত খুৱাই সোণৰ পালেঙত শুবলৈ দিছে। নিজ হাতেৰে ব্রাহ্মণৰ চৰণ স্পর্শ কৰি আগমনৰ বার্তা সুধিছে আৰু ৰুক্মিণীৰ দ্বাৰা প্রেৰণ কৰা পত্রৰ সংবাদ শুনি তেওঁৰ কমললোচনৰ পৰা লোতক বাগৰি পৰিছে— "তদনন্তৰ ৰুক্মিণীক সকৰুণ পত্র দেখিয়ে শ্রীকৃষ্ণক হৃদয়ে তাপ উপজল।

কমল নয়নক নিৰ জুৰয়ে লাগল।"

সাধাৰণ মানৱৰ দৰে আচৰণ কৰিলেও মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে কৃষ্ণৰ ঐশ্বৰিক ৰূপটোৰ কথা খন্তেকৰ বাবেও পাহৰি যোৱা নাই। ৰুক্মিণীয়ে পত্ৰত লিখা "শ্রীপৰমেশ্বৰসকল সুৰাসুৰ বন্দিত-পাদ-পদ্ম-প্রপন্নজনতাৰণ নাৰায়ণ-শ্রীশ্রীকৃষ্ণচৰণসৰোৰুহেষু" বুলি সম্ভাষণ কৰাৰ মাজেৰে তেওঁক জগতৰ ঈশ্বৰ স্বৰূপ মনা হৈছে। ভীষ্মকৰ ৰাজসভাৰ পৰা ৰুক্মিণীক হৰণ কৰি নিয়া, বিৰোধী ৰজাসকলক পৰাস্ত কৰা আদিত তেওঁৰ অসীম বীৰত্ব প্রকাশ পাইছে।

ৰুক্মবীৰক বধ কৰিবলৈ ওলোৱাত ৰুক্মিণীয়ে তেওঁৰ চৰণত পৰি ভাতৃক বধ নকৰিবলৈ কৰা অনুৰোধ তেওঁ ৰক্ষা কৰি ৰুক্মিণীৰ প্রতি গভীৰ প্রেমৰ পৰিচয় দিছে। ৰুক্মিণীৰ সৈতে মিলন পাশত আবদ্ধ হৈ তেওঁ ভক্তৰ মনোবাঞ্ছা পূৰণ কৰিছে। মুঠতে *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটত শ্রীকৃষ্ণৰ মহিমা পৰিপূর্ণ ৰূপত প্রকাশ পাইছে। নাট্যকাৰে কৃষ্ণক এক প্রেমিক, অতিথিপৰায়ণ, ভক্তবৎসল চৰিত্র আৰু আনহাতে, জগতৰ ঈশ্বৰৰূপে অঙ্কন কৰিছে।

- *বেদনিধি ঃ ৰুক্মিণী হৰণ* নাটৰ এটি আকর্ষণীয় চৰিত্র হ'ল বেদনিধি। সংস্কৃত ৰূপকৰ বিদূষকৰ সদৃশ হ'লেও নাটত তেওঁক লোভী, স্বার্থপৰ হিচাপে দেখুওৱা নাই। কম পৰিসৰতে বেদনিধি চৰিত্রটিক নাট্যকাৰে সজীৱ ৰূপত অঙ্কন কৰিছে। আনৰ মঙ্গল সাধন কৰি তাৰ বিনিময়ত একোৱেই নিবিচৰা বেদনিধি এজন উদাৰ ব্রাহ্মণ। ৰুক্মিণীৰ সখীয়েক লীলাৱতীৰ মুখে তেওঁক ৰুক্মিণীয়ে মাতি পঠোৱা মাত্রেই তেওঁ ৰাজনন্দিনীক সহায় কৰিবলৈ আগবাঢ়ি আহিছে। তপৰ বলত আকাশৰ চন্দ্র নমাই আনিব পাৰে বুলি তেওঁ ৰুক্মিণীক সান্ত্বনা দিছে। ৰুক্মিণীৰ পৰা প্রেম-পত্র লৈ ছমাহৰ পথ নিমিষতে অতিক্রম কৰি তেওঁ দ্বাৰকাত উপস্থিত হৈছে। কৃষ্ণক ৰুক্মিণীৰ প্রেমপত্র প্রদান কৰাৰ লগতে ৰুক্মিণীৰ মানসিক অৱস্থাৰ কথাও বর্ণাইছে। কৃষ্ণৰ অনুৰোধ ক্রমে পত্র পাঠ কৰি শুনাইছে। কৃষ্ণৰ লগত কুণ্ডিল অভিমুখে যাত্রা কৰা দ্রুতবেগী ৰথত উঠি বেদনিধি মূর্চ্ছা গৈ ভ্রম বকিছে— "বেদনিধি ৰথবেগে শ্রুতিভঙ্গ হুয়া পৰল, হাত পাৱ সব থিৰ ভেল, পেট উফন্দল, নাসাত নিশ্বাস নাহি নিঃসৰে, জৈচে মৃতক তদ্ৱৎ অচেতন ভেল, তাহে পেখিএ শ্রীকৃষ্ণ হা হা বুলি শিৰে জল সিঞ্চিত্র ফুংকি ফুংকি ধাতু আনল।" চৰিত্রটিৰ এনে আচৰণত হাস্যৰসৰ সৃষ্টি কৰি শঙ্কৰদেৱে বেদনিধি বাপুক অধিক আকর্ষণীয় কৰি তুলিছে। নিজৰ কর্তব্যৰ কথা নাপাহৰি কুণ্ডিল নগৰী পোৱা মাত্রকেই ৰুক্মিণীক তেওঁ কৃষ্ণ অহাৰ সংবাদ দিছে, তাৰ পিছতহে নিজ গৃহাভিমুখে ৰাওনা হৈছে। মূলৰ কোনো এজন ব্রাহ্মণৰ বিপৰীতে নাটৰ বেদনিধি চৰিত্র নাট্যকাৰৰ হাতত অধিক আকর্ষণীয় হৈ পৰিছে।
- *সুৰভি ভাট আৰু হৰিদাস ভাট ঃ* নাটৰ মূল সংযোগকাৰী সুৰভি ভাট আৰু হৰিদাস ভাট কার্যকুশলী লোক। কুণ্ডিলৰ পৰা যোৱা সুৰভি ভাটে আৰু দ্বাৰকাৰ পৰা অহা

হৰিদাস ভাটে ৰুক্মিণী আৰু কৃষ্ণ দুয়োৰে ৰূপ-গুণৰ কথা বর্ণনা কৰি দুয়োৰে মাজত পূর্বৰাগৰ সৃষ্টি কৰে। শঙ্কৰদেৱে প্রেমিক প্রেমিকাৰ যোগ সূত্র স্থাপনৰ বাবে 'ভাট' শ্রেণীটোক নাটত স্থান দিছে। অলঙ্কাৰপূর্ণ ভটিমাৰ যোগেৰে দুয়োগৰাকী ভাটে কৃষ্ণ-ৰুক্মিণীৰ মাজত মিলনৰ আকাংক্ষা ঘনীভূত কৰিছে।

- *ভীষ্মক ঃ* ভীষ্মক কুণ্ডিলৰ ৰজা, ৰুক্মবীৰ আৰু ৰুক্মিণীৰ পিতৃ। নাটখনত ভীষ্মকৰ চৰিত্রৰ বহল বর্ণনা নাই। নাটখনত চৰিত্রটিৰ ৰাজোচিত ব্যক্তিত্বৰ ছবি অঙ্কিত হোৱা নাই, সাংসাৰিক জীৱনৰ কর্তব্যৰ প্রতি থকা দায়িত্বশীল পিতৃ হিচাপেহে অঙ্কিত হৈছে। কৃষ্ণক জোৱাই হিচাপে পাবলৈ তেওঁ পাৰিষদ, জ্ঞাতি বর্গৰ লগত আলোচনা কৰিছে। কিন্তু বৰপুত্র ৰুক্মবীৰে ৰুক্মিণীক শিশুপাললৈ বিবাহ দিবলৈ অঙ্গীকাৰ কৰাত তেওঁ সেই কথা মানি ল'বলৈ বাধ্য হৈছে। বৃদ্ধ ৰজাই অনিচ্ছা সত্ত্বেও তেওঁৰ মতামত পুত্রৰ আগত ব্যক্ত কৰিবলৈ সাহস কৰা নাই। সেয়ে বৰপুত্রৰ মততে তেওঁ মত দিব লগা হৈছে— "অয়ে পুতা ! বিবাহ নিমিত্তে শিশুপালক সত্বৰে আনহ।" কিন্তু কৃষ্ণই যেতিয়া ৰুক্মিণীক হৰণ কৰি দ্বাৰকালৈ লৈ গৈ বিবাহ কার্য সম্পন্ন কৰিছে, তেতিয়া ভীষ্মকে নিজ হাতে কন্যা সম্প্রদান কৰি পিতৃৰ কর্তব্য পালন কৰিছে।
- *ৰুক্মবীৰ ঃ ৰুক্মিণী হৰণ* নাটত ৰুক্মবীৰৰ চৰিত্রটি এটা জটিল চৰিত্র। ৰুক্ম কুণ্ডিলৰাজ ভীষ্মকৰ বৰপুত্র আৰু ৰুক্মিণীৰ ককায়েক। নাটকীয় কাহিনীৰ সংঘাত সৃষ্টিত ৰুক্মবীৰৰ অৱদান স্বীকাৰ কৰিব লাগিব। নাটত চৰিত্রটোয়ে এক গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা গ্রহণ কৰিছে। ৰুক্মবীৰৰ চৰিত্রটি অহঙ্কাৰী, তেজী, জেদী আৰু গুৰু-গোসাঁই নমনা ডেকা ৰূপে নাটখনত অঙ্কন কৰা হৈছে। সাহিত্যৰথী লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ ভাষাত তেওঁ অসমীয়া সমাজৰ 'বৰবোপা' ৰূপে খ্যাত হৈছে। বিবাহযোগ্যা ভনীয়েকক পিতৃ-মাতৃ আৰু জ্ঞাতিসবে যেতিয়া কৃষ্ণকেই উপযুক্ত বৰ বুলি নির্বাচন কৰি বিবাহ দিবলৈ সাজু হৈছে তেনেস্থলত ৰুক্মবীৰে তাত বিধি পথালি দিলে। একমাত্র ভনীয়েকক বিয়া দিবৰ তেওঁ তেওঁৰ মিত্র দু�ৰাচাৰী চেদীৰাজ শিশুপালকহে নির্বাচন কৰিলে। পিতৃ-মাতৃৰ বা আন লোকসকলৰ মাজত শ্রীকৃষ্ণ পৰম পুৰুষ হ'লেও ৰুক্মবীৰৰ মানত কৃষ্ণ— 'গোবধ', 'মাতুল বধ', 'স্ত্রীবধ' আদি নানান দুষ্কার্য কৰা এজন মহাপাপী। পিতৃৰ আগত অহঙ্কাৰ কৰি তেওঁক কৈছে— "সে যাদৱ অনাচাৰ, গোবধ, স্ত্রীবধ, মাতুল বধ, কত পাপ কয় থিক। সে হামাৰ সম্বন্ধক যোগ্য হয় নাহি। অয়ে বৃদ্ধৰাজ তুহু কিছু বুঝয়ে নাহিঙ্গ হে মহাৰাজা শিশুপালঙ্গ সে ৰুক্মিণীক যোগ্য বৰ হয়, নিষ্টে তাহেক বিবাহ দেৱব। হামু অঙ্গীকাৰ কয় বোললু।" ভনীয়েকৰ ইচ্ছাৰ বিৰুদ্ধে তেওঁ মিত্র শিশুপালক ৰুক্মিণীক বিবাহৰ বাবে আমন্ত্রণ কৰিলে। কিন্তু কৃষ্ণই ৰুক্মিণীক হৰণ কৰি লৈ যোৱাত তেওঁ কৃষ্ণৰ সৈতে যুদ্ধত লিপ্ত হৈছে। কৃষ্ণই তেওঁক বধ কৰিবলৈ উদ্যত হোৱাত ৰুক্মিণীৰ প্রার্থনাত তেওঁৰ জীৱন ৰক্ষা

পৰিছে। কৃষ্ণই তেওঁক মুণ্ডন কৰি, ডাঢ়ি, গোফ চকুৰ ভ্রূ খুৰাই, মুখত চূণ ঘঁহি এৰি দিলে। কৃষ্ণৰ হাতত পৰাজয় বৰণ কৰি অপমানত তেওঁ নিজ ৰাজ্যলৈ উভতি নগ'ল। চৰিত্রটিৰ মাজেৰে কৃষ্ণ বিদ্বেষী লোকৰ জীৱনলৈ কেনেদৰে চৰম পৰিণতি নামি আহে তাকে দেখুওৱা হৈছে। চৰিত্রটিৰ শোকাবহ পৰিণতিয়ে পাঠক-দৰ্শকৰ মনত পুতৌৰ ভাব জগাই তোলে।

নাটখনৰ অন্যান্য চৰিত্ৰ, যেনে— শিশুপাল, ব্ৰহ্মা, নাৰদ, জৰাসন্ধ আদি চৰিত্রসমূহৰ বহল ব্যাখ্যা নাই যদিও নাট্যকাৰৰ নিপুণ কলা-কৌশলী নাট্যগুণত প্ৰতিটো চৰিত্রই নিজ নিজ ব্যক্তিত্বৰে জিলিকি উঠিছে। শিশুপাল নাটকখনৰ প্ৰতিনায়ক। নাট্যকাৰে শিশুপাল, ৰুক্মবীৰ, জৰাসন্ধ আদি চৰিত্রসমূহক কৃষ্ণবিদ্বেষী ৰূপে অঙ্কন কৰি নাটকীয় কাহিনীত বিৰোধৰ সৃষ্টি কৰিছে। আকৌ, কৃষ্ণ-ৰুক্মিণীৰ বিবাহত ব্ৰহ্মাই পুৰোহিত হিচাপে হোমাদি কাৰ্য সম্পাদন কৰা দেখুৱাইছে। কিন্তু মুখচন্দ্রিকাৰ সময়ত ৰুক্মিণীৰ অতুলনীয় ৰূপ দেখি ব্ৰহ্মা মূৰ্ছিত হোৱাত পুত্ৰ নাৰদে তেওঁৰ তেনে কাৰ্য শোভা নাপায় বুলি তেওঁক সুস্থ কৰি তুলিছে। ব্ৰহ্মাৰ তেনে কাৰ্যত চৰিত্রটিক লঘু ৰূপত দেখুৱালেও সৰ্বসাধাৰণক হাস্যৰসত আপ্লুত কৰিবলৈহে নাট্যকাৰে ব্ৰহ্মাৰ তেনে বিসঙ্গতি ৰূপ অঙ্কন কৰিছে।

মুঠতে *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটত মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে সৰু-বৰ বিভিন্ন চৰিত্রৰ মাজেৰে শ্ৰীকৃষ্ণৰ মাহাত্ম্য প্ৰকাশ কৰিছে। নাটকখনৰ অগ্রগতিত সৰু সৰু চৰিত্রসমূহে কৃষ্ণৰ পৰম পুৰুষ ৰূপটিক সুন্দৰভাৱে প্ৰতিভাত কৰিছে। জগতৰ ঈশ্বৰ-ঈশ্বৰী কৃষ্ণ আৰু ৰুক্মিণীৰ মিলনৰ মাজেৰে ভক্তৰ মনোবাঞ্ছা পূৰ্ণ কৰাত ভগৱান যে সদায় সহায়ক সেই কথা প্ৰতিপন্ন হৈছে। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ মূল উদ্দেশ্য ভগৱান কৃষ্ণৰ মহিমা প্ৰচাৰ নাটখনৰ মাজেৰে প্ৰতিফলিত হৈছে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৩ ঃ ৰুক্মবীৰৰ চৰিত্রৰ মাজেৰে কেনে ভাবধাৰা প্ৰকাশ পাইছে? (১৫০টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

২.৪.৪ নাটখনিৰ ৰস বিচাৰ

অঙ্কীয়া নাটৰ ৰস সম্বন্ধে আমি ইতিমধ্যে কিছু কথা জানি আহিছোঁ। লগতে এই কথাও গম পাই আহিছোঁ যে অংকীয়া নাটত কাব্যৰস সৃষ্টি কৰাটো নাট্যকাৰৰ

প্রধান উদ্দেশ্য নহয়, প্রধান উদ্দেশ্য হ'ল ভক্তিৰসত নিমজ্জিত কৰোঁৱাহে। সাধাৰণ দৃষ্টিত আমাৰ আলোচ্য *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটত শৃঙ্গাৰ ৰসেই প্রাধান্য লাভ কৰিছে; কিন্তু শৃঙ্গাৰ ৰসৰ প্রাধান্য থাকিলেও তাৰ মাজেৰে ভক্তিৰসত নিমজ্জিত কৰোৱাহে নাট্যকাৰৰ উদ্দেশ্য। সংস্কৃত নাটত শৃঙ্গাৰ, বীৰ, কৰুণ, হাস্য, ৰৌদ্র, অদ্ভুত, ভয়ানক, বীভৎস, শান্ত আদি ন বিধ ৰসৰ সমাহাৰ ঘটাৰ দৰে অঙ্কীয়া নাটতো এই ন বিধ ৰসৰ অন্তৰালত ভক্তিৰসৰ প্রৱাহ ফল্গুধাৰাৰ দৰে প্রৱাহিত হৈ থাকে। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটতো ৰসৰ বিচাৰৰ ক্ষেত্রত এই কথা স্পষ্ট। নাটখনৰ লৌকিক ৰস, যেনে— শৃঙ্গাৰ, হাস্য, কৰুণ, বীভৎস, অদ্ভুত আদি ৰস ভক্তি ৰসৰ সহায়ক হিচাপে বিভিন্ন পৰিস্থিতি আৰু ঘটনা প্রৱাহৰ মাজেৰে প্রকাশ হৈছে। নাটকীয় ঘটনাৰ বৈচিত্র্য বিকাশৰ বাবেহে এই ৰসবোৰক ঠায়ে ঠায়ে প্রকাশ কৰা হৈছে।

ৰুক্মিণী হৰণ নাটত প্রধানভাৱে যি ৰতি ৰসৰ আবেগ সঞ্চাৰিত হৈছে, সাধাৰণ দৃষ্টিত সেয়া শৃঙ্গাৰ ৰস। সুৰভি ভাট আৰু হৰিদাস ভাটৰ মুখত কৃষ্ণ-ৰুক্মিণীয়ে পৰস্পৰৰ ৰূপ গুণৰ কথা শুনি দুয়ো দুয়োৰে প্রতি আকৃষ্ট হৈছে। ৰুক্মিণীয়ে কৃষ্ণক পতিৰূপে পাবলৈ ইচ্ছা কৰিছে; আনহাতে, কৃষ্ণয়ো ৰুক্মিণীক লাভ কৰিবলৈ কুণ্ডিললৈ যাত্রা কৰিছে। প্রেমিক-প্রেমিকাই ইজনে সিজনক পোৱাৰ যি দুর্বাৰ বাসনা— সেই ভাবেই হ'ল ৰতি। এই ৰতি ভাবৰ পৰাই শৃঙ্গাৰ ৰসৰ সৃষ্টি হয়। এনে ক্ষেত্রত কৃষ্ণ-ৰুক্মিণীৰ মনত যি ৰতি ভাবৰ উদয় হৈছে— তাৰ ফলত *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটক শৃঙ্গাৰ ৰসাত্মক বুলি গ্রহণ কৰিব পাৰি। কিন্তু ঈশ্বৰক আশ্রয় কৰি ৰতি ভাবৰ উদয় হ'ব নোৱাৰে, কাৰণ ঈশ্বৰ ইন্দ্রিয়াতীত। গতিকে তেওঁলোকৰ ক্ষেত্রত যাক শৃঙ্গাৰ ৰস বুলি কোৱা হৈছে সেয়া প্রকৃততে ভক্তিৰস। কৃষ্ণভক্তা ৰুক্মিণীয়ে প্রতি মুহূর্ততে কৃষ্ণকে মাথোন হৃদয়ত ধ্যান কৰিছে—

বসতি দিগন্তৰ নাথ হামাৰু।
ভেট কেমনে হোই স্বামী সুৰাৰু।।

কৃষ্ণ ৰুক্মিণীৰ প্রেম সাধাৰণ মানৰ প্রেমিক-প্রেমিকাৰ দৰে লৌকিক নহয়— সেয়া ঈশ্বৰ আৰু ঈশ্বৰীৰ ৰতি। বৈষ্ণৱসকলে ইয়াকে 'কৃষ্ণ ৰতি' আখ্যা দিছে। ৰুক্মিণীয়ে কৃষ্ণক স্বামীৰূপে পাবলৈ ইচ্ছা কৰিছে যদিও তেওঁক জগতৰ ঈশ্বৰ স্বৰূপেহে জ্ঞান কৰিছে। ৰুক্মিণীয়ে কৃষ্ণলৈ লিখা পত্রখনিয়ে এই কথাৰ প্রমাণ দাঙি ধৰে— "শ্রীপৰমেশ্বৰসকল সুৰাসুৰ বন্দিত পাদপদ্ম প্রপন্নজন তাৰণ নাৰায়ণ শ্রীকৃষ্ণ।" ৰুক্মিণীয়ে সখীসকলৰ আগতো শ্রীকৃষ্ণৰ ঈশ্বৰত্ব অনুভৱ কৰি ব্যক্ত কৰিছে— "আঃ ঈশ্বৰ শ্রীকৃষ্ণক স্বামী পাৱল। সখি হামাক সমান সৌভাগিনী কোন থিক।" আকৌ, ককায়েক ৰুক্মক কৃষ্ণই যুদ্ধত পৰাস্ত কৰি যেতিয়া বধ কৰিবলৈ উদ্যত হয়, ৰুক্মিণীয়ে কৃষ্ণৰ চৰণত ধৰি ককায়েকৰ প্রাণ দান দিবলৈ কৰা উক্তিতো কৃষ্ণৰ পৰম পুৰুষ ৰূপৰ প্রকাশ ঘটিছে — "হে স্বামী তোহাৰি চৰণে লাগো, ভায়াক প্রাণ দান দেহ। তোহো পৰম ঈশ্বৰ। ওহি পাপী তোহাক মহিমা নাহি জানল, যৈচে পতঙ্গ অগনিত জাস কয়ল।"

ওপৰত কৰি অহা আলোচনাৰ পৰা আমি নিশ্চয় ধাৰণা কৰিব পাৰোঁ যে সাধাৰণ দৃষ্টিত ৰুক্মিণীৰ কৃষ্ণৰ সৈতে মিলনৰ বাধ্গাত যি শৃঙ্গাৰ ৰসৰ প্রকাশ ঘটিছে দৰাচলতে সেয়া কৃষ্ণৰতিৰ নিমজ্জিত ভক্তি ৰসৰহে চানেকি।

নাটকখনত ৰুক্মবীৰৰ দম্ভালি, শিশুপাল, জৰাসন্ধ আদিৰ দর্প, শ্রীকৃষ্ণই ৰুক্মিণীক ৰাজসভাৰ পৰা হৰণ কৰি নিয়াৰ, বিৰোধী পক্ষৰ লোকসকলক কৃষ্ণই অকলে যুদ্ধ কৰি পৰাজিত কৰা আদিত বীৰ ৰসৰ সমাবেশ ঘটিছে। কিন্তু সাধাৰণতে মানুহৰ ক্ষেত্রত যাক বীৰত্ব বোলা হয়, ঈশ্বৰৰ তেনে বীৰত্বক তেওঁৰ মহিমা বা ঐশ্বৰিকত্বহে বুলিব পাৰি। সূত্রধাৰৰ কথাৰ মাজেৰেও ভগৱানৰ মহিমাহে বন্দনা কৰা দেখা গৈছে। "যো হৰিক দ্রোহ কৰয়, হৰি গুণ নাম লৈতে নিন্দা কৰয়, সোহি পাপীক, ওহি অৱস্থা দেখহ। জানি হৰি ভকতক নিন্দা ছোড়, হৰিবোল হৰিবোল।" গতিকে দেখা যায় *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটত প্রকাশ পোৱা বীৰৰস ভক্তিৰসৰ নামান্তৰ মাত্র।

ৰুক্মিণী হৰণ নাটত কৰুণ ৰসৰো প্রকাশ ঘটিছে। ৰুক্মিণীৰ বিৰহ আৰু ককায়েক ৰুক্মবীৰে তেওঁক শিশুপাললৈ বিবাহ দিবলৈ ওলোৱাত কৃষ্ণৰ সৈতে মিলন ভঙ্গৰ আশঙ্কাত ৰুক্মিণীৰ অন্তৰত যে শোকৰ উদ্রেক হৈছে, তাত কৰুণ ৰস সমাৱেশ হৈছে—

ঘন ঘন সুৰচি পৰয় বৰ নাৰী।
ফোকাৰয় শ্বাস নয়ন জুৰে বাৰী।।
কৃষ্ণৰ চৰণ চিন্তিয়ে চিত লাই।
ঘন যদুনাথ জম্পয় পুনু মাই।।

আকৌ, বিৰোধী পক্ষৰ ৰজাসকলে অকলশৰীয়া কৃষ্ণক আক্রমণ কৰাৰ সময়তো ৰুক্মিণীৰ মনৰ শঙ্কাই পাঠকৰ মনত কৰুণ ৰসৰ সঞ্চাৰ কৰিছে— "হা হা সোণাক পুতলী, শ্রীকৃষ্ণ স্বামীক, হামো পাপিনী কৌচে আনল যোনো কাচক চাহিতে মাণিক হৰায়।"

ককায়েক ৰুক্মবীৰৰ প্রাণ ভিক্ষা কৰি ৰুক্মিণীয়ে কৃষ্ণৰ ওচৰত কাতৰ মিনতি কৰা উক্তিৰ মাজেৰেও কৰুণ ৰসৰ উদ্রেক হৈছে— "হে স্বামী, ভায়াক দুখ দেখি প্রাণ ফুটি যাই, ওহি অধমক জীৱ ৰক্ষা কৰহ। চৰণক আগু আঞ্চোৰ পাতি মাগো, হে নাথ, হামাক সোদৰ দান দেহু।"

নাটকখনত হাস্যৰসৰ সমলো মন কৰিবলগীয়া। বেদনিধি আৰু ব্রহ্মাৰ চৰিত্রৰ মাজেৰে তেনে হাস্যৰস প্রকাশ পাইছে। ৰুক্মিণীয়ে কৃষ্ণৰ ওচৰলৈ পত্র লৈ যেতিয়া বেদনিধি বাপুক পঠাব খুজিছে, তেতিয়া বেদনিধিয়ে গর্ব কৰিছে "আঃ হে মাই ৰুক্মিণী, কৃষ্ণক আনিতে কোন চিন্তা থিক? তপক মহিমায়ে আকাশক চন্দ্র আনি দিতে পাৰি।" অথচ এনে দম্ভ কৰা ব্যক্তিজনে কৃষ্ণৰ লগত দ্রুতগামী ৰথত উঠি শ্রুতিজ্ঞান হেৰুৱাইছে। হাত ভৰি অচেতন হৈছে, পেট উফণ্ডি উঠিছে, নিশ্বাস প্রায় নাইকিয়া হৈছে। কিন্তু কৃষ্ণৰ শুশ্রূষাত তেওঁ কিছু সুস্থিৰ হৈছে যদিও ভ্রম বকিছে— "হে বাপু তোহো কে? হামু

কোন? নি নিমিত্ত এথা আৱল থিক?" বেদনিধি বাপুৰ এনে কাৰ্যত দৰ্শক-পাঠকৰ মনত হাস্যৰসে খলকনি তুলিছে। সেইদৰে ৰুক্মিণীৰ মুখচন্দ্রিকাৰ সময়ত "ৰুক্মিণীক ভুবনমোহন ৰূপ নিৰখিয়ে ব্রহ্মা মাটি লুটি পৰল" আদি ব্রহ্মাৰ কাৰ্যত হাস্যৰসৰ সমল পোৱা যায়। কিন্তু এই হাস্যৰসৰ অন্তৰালতো মহাপুৰুষজনাৰ ভগৱানৰ প্রতিও ভক্তি নিহিত হৈ আছে কিয়নো বেদনিধিয়ে কৃষ্ণৰ মাহাত্ম্য উপলব্ধি কৰিছে। আনহাতে, ব্রহ্মায়ো কৃষ্ণৰ নাম স্মৰণ কৰিয়েই সুস্থিৰ অৱস্থালৈ ঘূৰি আহিছে।

ৰুক্মিণী হৰণ নাটত বীভৎস ৰসৰ আভাসো কিছু পৰিমাণে দেখা যায়। ৰাজসভাত ৰুক্মিণীৰ ৰূপ লাবণ্য দেখি কাম-বাণত মূৰ্ছা যোৱা ৰজাসকলৰ আচৰণত এনে বীভৎস ৰস প্রকাশ ঘটিছে। ৰজাসকলৰ তেনে অৱস্থাত ৰুক্মিণীৰ সখীসকলে 'কাহেক ঠেঙ্গনা দেই', 'কাহেক গোৰ মাৰি ভৰ্ৎসয়' আদি কাৰ্যত হাঁহিৰ বা হাস্যৰসৰ খোৰাক জাগিলেও তাত বীভৎস ৰসৰ মাত্রাহে বেছি।

এনেদৰে *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটত শৃঙ্গাৰ, বীৰ, কৰুণ, হাস্য, আদি ৰসৰ সমাবেশ থাকিলেও ভগৱান কৃষ্ণৰ অদ্ভুত আশ্চর্যজনক কার্যই সকলোকে তল পেলাই শ্রীকৃষ্ণৰ মাহাত্ম্যৰে সকলোৰে মন জয় কৰিছে। নাট্যকাৰৰ নাট্যকাহিনীৰ মূল উদ্দেশ্য ভক্তি ধর্ম প্রচাৰ কৰা। গতিকে 'কৃষ্ণস্তু ভগবান স্বয়ম্' এই আদর্শক প্রতিষ্ঠা কৰিবলৈ তেওঁ নাট্য কাহিনীত বিভিন্ন ৰসৰ সহায় লৈছে। নাটত ভগৱান কৃষ্ণৰ ঐশ্বৰিক মহিমা প্রচাৰৰ বাবে নাট্যকাৰজনাই কৃষ্ণৰ মানৱীয় ৰূপৰ প্রকাশ দেখুৱালেও অৱশেষত তেওঁৰ প্রতি ভক্তিত সকলোৰে মূৰ দোঁ খাইছে। সেইবাবেই তেওঁৰ আন অঙ্কীয়া নাটসমূহৰ দৰে *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটতো সকলো লৌকিক ৰসেই পৰিণতিত ভক্তিৰসৰ নির্মল সাগৰত নিমজ্জিত হৈছে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৪ ঃ *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটত কি কি ৰসৰ সমাবেশ ঘটিছে? (১৫০টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

প্রশ্ন নং ৫ ঃ কৃষ্ণ ৰুক্মিণীৰ মাজৰ যি ৰতিভাব তাক 'কৃষ্ণ ৰতি' আখ্যা দিব পাৰি। ব্যাখ্যা কৰক। (১৫০টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

২.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱ সৃষ্ট নাটসমূহৰ ভিতৰত *ৰুক্মিণী হৰণ* নাট বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য। মূল *ভাগৱত পুৰাণৰ* দশম স্কন্ধৰ ৫২-৫৪ অধ্যায়ৰ পৰা কাহিনীভাগ গ্ৰহণ কৰি নিজস্ব কলা-কৌশল প্ৰয়োগেৰে তেওঁ এই নাটখন ৰচনা কৰিছিল।
- নাটখনৰ মাজেৰে পৰম পুৰুষ শ্ৰীকৃষ্ণৰ সৰ্বশক্তিমান ৰূপ প্ৰতীয়মান হৈছে। শঙ্কৰদেৱৰ আন আন অঙ্কীয়া নাটকেইখনৰ দৰে এই নাটখনৰো উদ্দেশ্য দৰ্শক-পাঠকক ভক্তিৰসৰ আস্বাদ দিয়া। সেয়ে কৃষ্ণ বিৰোধী ৰুক্মীৰ, শিশুপাল আৰু অন্যান্য ৰজাসকলক কৃষ্ণৰ দ্বাৰা পৰাভূত কৰা দেখা গৈছে। সাধাৰণ প্ৰেমিক-প্ৰেমিকাৰ মিলন আকাঙ্ক্ষাৰ দৰে কৃষ্ণ-ৰুক্মিণীৰ মিলনৰ মাজেৰে নাট্যকাৰে ভগৱান আৰু ভক্তৰ মিলন দেখু�ৱাইছে। নাটখনত শৃঙ্গাৰ, বীৰ, হাস্য, কৰুণ, বীভৎস আদি ৰসৰ সমাৱেশেৰে নাট্যকাৰে ভক্তিৰসৰ প্ৰাধান্য প্ৰতিপন্ন কৰিছে। এই সকলোবোৰ লৌকিক ৰসে নাটকীয় কাহিনীক আকৰ্ষণীয় কৰি তুলি পৰিসমাপ্তিত ভক্তিৰসত বিলীন হৈছে।
- অসমীয়া সমাজ জীৱনৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি কাহিনী, চৰিত্ৰ, পৰিৱেশ আদিত নাট্যকাৰে গুৰুত্ব আৰোপ কৰা দেখা গৈছে। বিশেষকৈ কৃষ্ণ-ৰুক্মিণীৰ বিবাহৰ মাজেৰে অসমীয়া জাতীয় জীৱনৰ চিত্ৰ মহাপুৰুষ জনাই অতি সুন্দৰ আৰু সজীৱ ৰূপত দাঙি ধৰিছে। বাস্তৱ আৰু উপযুক্ত সংলাপ, ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ প্ৰয়োগ, নাট্যকাৰৰ নাট্যচিন্তা, নাৰীৰ স্বাধীনতা এই সকলোবোৰৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি নাট্যকাৰে ভক্তিধৰ্ম প্ৰচাৰৰ যি উদ্দেশ্যৰে এই নাটখনি ৰচনা কৰিছে তাত তেওঁ সফলতা লাভ কৰিছে। মূল *ভাগৱতৰ* কাহিনী এটাক বিকৃত নকৰাকৈ শ্লোক, গীত, ভটিমা, উপযুক্ত সংলাপ আদি মৌলিক প্ৰতিভাৰে সজাই শঙ্কৰদেৱে *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটখনক এখন সৰ্বাঙ্গসুন্দৰ নাটৰূপে প্ৰতিপন্ন কৰি তুলিছে।

২.৬ অধিক জানিবলৈ

১) নেওগ, মহেশ্বৰ (২০০০); *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা;* গুৱাহাটী ঃ চন্দ্ৰ প্ৰকাশ।

২) পাঠক, ৰমেশ (১৯৯১); *নাটক আৰু নাটক;* গুৱাহাটী ঃ বুকলেণ্ড।

৩) বৰা, মহিম (সম্পাঃ) (১৯৮৯); *শঙ্কৰদেৱৰ নাট;* গুৱাহাটী ঃ অসম প্ৰকাশন পৰিষদ।

৪) বৰুৱা, বিৰিঞ্চি কুমাৰ (১৯৮৩); *অঙ্কীয়া নাট;* গুৱাহাটী ঃ বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগ।

৫) বৰুৱা, সত্যপ্ৰসাদ (২০০১); *নাট্য-নিৱন্ধ;* গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

৫) বর্মন, শিৱনাথ (সম্পাঃ) (১৯৯৭); *অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী* (দ্বিতীয় খণ্ড); গুৱাহাটী ঃ আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কল-সংস্কৃতি সংস্থা।

৬) ভৱালী, শৈলেন (১৯৯৪); *নাট্যকলা ঃ দেশী আৰু বিদেশী;* গুৱাহাটী ঃ বাণী প্রকাশ প্রাইভেট লিমিটেড।

৭) মহন্ত, লক্ষীকান্ত (১৯৯১); *অসমীয়া সাহিত্য অধ্যয়ন;* গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

৮) ৰাজবংশী, পৰমানন্দ (সম্পাঃ) (১৯৯৫); *অসমীয়া নাটক ঃ পৰম্পৰা আৰু পৰিৱর্তন;* গুৱাহাটী ঃ চন্দ্র প্রকাশ।

৯) ৰাজবংশী, পৰমানন্দ (সম্পাঃ) (১৯৯৮); *শ্রীমন্ত শঙ্কৰদেৱ ধর্ম-দর্শন, ভাষা-সাহিত্য আৰু সংস্কৃতি;* গুৱাহাটী ঃ সুদর্শন প্রকাশ।

১০) শর্মা, সত্যেন্দ্রনাথ (১৯৮৬); *অসমীয়া নাট্য-সাহিত্য;* গুৱাহাটী ঃ সৌমাৰ প্রিণ্টিং এণ্ড পাব্লিছিং।

২.৭ অগ্রগতিৰ খতিয়ান (কেৱল ৰূপৰেখা)

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটৰ স্রষ্টা মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱ... ...*ৰুক্মিণী হৰণ* নাটৰ কাহিনীভাগ... ...কাহিনী ভাগৰ মূল উৎস... ...মূল উৎসৰ সমল নাট্যকাৰে নাটখনত কি দৰে প্রয়োগ কৰিছে।

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ নাট্যকাৰ শঙ্কৰদেৱ... ...*ৰুক্মিণী হৰণ* নাটৰ মূল কাহিনীভাগ... ...চৰিত্র, পৰিৱেশ সৃষ্টি আদি বিভিন্ন দিশত নাট্যকাৰে প্রদর্শন কৰা মৌলিক প্রতিভাৰ আলোচনা।

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ৰুক্মবীৰ চৰিত্রটোৰ পৰিচয়... ...চৰিত্রৰ গুণ-দোষৰ উল্লেখ... ...ৰুক্মবীৰৰ মাজেদি লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই উল্লেখ কৰি যোৱা 'বৰ বোপা'ৰ আচাৰ-আচৰণ কি দৰে প্রতিফলিত হৈছে তাৰ আলোচনা... ...চৰিত্রটোৰ মাজেদি ফুটি উঠা প্রজন্ম ব্যৱধান (Generation Gap)ৰ আলোচনা।

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ নাটৰ কাহিনীৰ চমু আভাস... ...নাটৰ কাহিনী ভাগত কি ৰসে প্রাধান্য লাভ কৰিছে... ...সেই ৰস / ৰস কেইবিধ কি দৰে প্রকাশ লাভ কৰিছে তাৰ আলোচনা।

৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটত কৃষ্ণ-ৰুক্মিণী পৰস্পৰৰ প্রতি আকৃষ্ট হোৱাৰ কাৰণ... ...কৃষ্ণ-ৰুক্মিণীৰ মাজত সৃষ্টি হোৱা মানৱীয় প্রেমৰ স্বৰূপ... ...কৃষ্ণ-ৰুক্মিণীৰ মানৱীয় প্রেমত ঐশ্বৰিকত্ব আৰোপ কৰাৰ আঁৰত থকা কাৰণৰ ব্যাখ্যা।

২.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ ঃ নাট্যকাৰ শঙ্কৰদেৱৰ নাট্যকৃতিৰ পৰিচয় দাঙি ধৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ নাট্যকাৰ শঙ্কৰদেৱে ৰচনা কৰা *ৰুক্মিণী হৰণ* মূলৰ পৰা ক'ত ক'ত পৃথক চমুকৈ বুজাই লিখক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটত থকা সুৰভি ভাট, হৰিদাস ভাট আৰু বেদনিধি চৰিত্ৰৰ চিত্ৰণত নাট্যকাৰে মৌলিকত্বৰ পৰিচয় দিছে— আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৪ ঃ নাট্যকাৰ শঙ্কৰদেৱে তেওঁৰ *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটত ৰুক্মবীৰ চৰিত্ৰৰ চিত্ৰণত কিমান দূৰ সফল হৈছে? বহলাই আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৫ ঃ ৰুক্মবীৰ চৰিত্ৰৰ পতনৰ দ্বাৰা কি প্ৰদৰ্শিত হৈছে? শঙ্কৰদেৱৰ নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰচাৰৰ ক্ষেত্ৰত *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটত চিত্ৰিত কৰা এই বিশেষ দিশটোৱে তাৎপৰ্য বহন কৰিছেনে? ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন ৬ ঃ অঙ্কীয়া নাটৰ বৈশিষ্ট্য বিচাৰ কৰি *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটত এই বৈশিষ্ট্যসমূহ কেনেদৰে প্ৰকাশ পাইছে লিখক।

প্ৰশ্ন ৭ ঃ *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটৰ আধাৰ গ্ৰন্থ কোনখন? মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে মূলতকৈ কিমান দূৰ ফালৰি কাটি গৈছে আৰু কোন কোন দিশত মৌলিকতা প্ৰদৰ্শন কৰিছে লিখক।

প্ৰশ্ন ৮ ঃ *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটত পঞ্চসন্ধি কেনেদৰে ৰক্ষিত হৈছে তাৰ এটি আলোচনা আগবঢ়াওক।

প্ৰশ্ন ৯ ঃ অঙ্কীয়া নাটৰ কলা-কৌশলসমূহ *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটত কেনেদৰে প্ৰকাশ পাইছে লিখক।

প্ৰশ্ন ১০ ঃ *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটৰ চৰিত্ৰ সৃষ্টি সম্পৰ্কে এটি আলোচনা আগবঢ়াওক।

প্ৰশ্ন ১১ ঃ '*ৰুক্মিণী হৰণ* নাটৰ ৰুক্মিণীৰ চৰিত্ৰটিয়েই সকলোতকৈ আকৰ্ষণীয়' —এই যুক্তিৰ আধাৰত ৰুক্মিণীৰ চৰিত্ৰটি বিশ্লেষণ কৰক।

প্ৰশ্ন ১২ ঃ *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটৰ বেদনিধি চৰিত্ৰটি আলোচনা কৰি দেখুৱাওক। নাটকীয় কাহিনীৰ ক্ৰমবিকাশত বেদনিধি চৰিত্ৰটিৰ ভূমিকা আৰু গুৰুত্ব কিমান আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ১৩ ঃ *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটৰ ৰস সৃষ্টি সম্পৰ্কে এটি আলোচনা আগবঢ়াওক।

প্ৰশ্ন ১৪ ঃ *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটখনৰ মাজেৰে কৃষ্ণৰ মহিমা তথা ভক্তিৰ মহত্ত্ব কেনেদৰে প্ৰকাশিত হৈছে লিখক।

প্ৰশ্ন ১৫ ঃ 'জগতৰ ঈশ্বৰ-ঈশ্বৰীৰ মিলনক ভক্তিৰ দৃষ্টিৰে ৰূপায়ণ কৰিছে যদিও প্ৰকাশৰ মাধ্যম লৌকিক।' — *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটৰ আলমত এই কথাষাৰৰ যথাৰ্থভাৱে বিচাৰ কৰক।

প্ৰশ্ন ১৬ ঃ *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটত অসমীয়া সমাজ জীৱনৰ চিত্ৰ কেনেদৰে প্ৰকাশ পাইছে উদাহৰণ সহকাৰে আলোচনা কৰক।

প্রশ্ন ১৭ ঃ প্রসঙ্গ সঙ্গতি দর্শাই ব্যাখ্যা কৰক—

ক) তুহোঁ নৱ তৰুণী প্রধান।
সোহৰি নৱীন যুৱান।।
দুহো এক বয়স সমান।
কয়লি বিধি নিৰমান।।

খ) কি কহব ৰমণীক ৰূপ পৰচুৰ।
বয়নক পেখি চান্দ ভেলি দূৰ।।
নয়নক পেখি পাই বৰ লাজ।
কয়ল ঝাম্প কমল জল মাজ।

গ) তদন্তৰ, জগতক গুৰু শ্রীনাৰায়ণ, মনুষ্য লীলা
দৰশিয়ে বিবাহ কৰিতে প্রিয়া সমে আসনে বৈঠল।

ঘ) শ্রী ৰাম ৰায়া হৰিকো পৰমা
ভকতি ৰসিক সুজানা
কেশৱ চৰণ সৰোৰুহ কিঙ্কৰ
শঙ্কৰ হৰি গুণ গানা।।

*** ***** ***